

ACHTERGROND

Chatbots zijn niet meer weg te denken uit het leven van kinderen. En daar moet je wat mee, als ouder.

'Staar niet als een bang konijn in de koplampen van AI. Je hoeft er niet alles van te weten om de relevante vragen te stellen.'

PAGINA 10

ANALYSE

In reformatische kring is steeds meer keus in psalmberijmingen. Kan de Klassiek Eigentijdse Psalmberijming het winnen van de geliefde '1773'?

PAGINA 6

Lokale politiek in verzet tegen nieuwe giftengrens

Nieuwe regels, waardoor mensen in de bijstand minder giften mogen ontvangen, maken in de lokale politiek heel wat los. De gemeenteraad in Leiden overweegt nu van de wet af te wijken. 'Voor mensen met een kleine portemonnee is bestaanszekerheid erg belangrijk.'

Jan Blacquière
Amersfoort

■ 'Solidariteit moet niet bestraft worden', zegt PvdA-raadslid Esmee van Meer in de gemeenteraad van Leiden. 'Levensonderhoud is onverminderd duur.' Ze krijgt bijval van Pieter Krol van de ChristenUnie, mede-initiatiefnemer van de motie die dinsdagavond werd besproken. 'Voor mensen met een kleine portemonnee is bestaanszekerheid erg belangrijk.' Waar gaat dit over? In de gemeenteraad van Leiden wordt gediscussieerd over de Participatiewet die in januari op 23 punten wordt gewijzigd. Een van die punten bepaalt hoeveel giften een bijstandsgerechtigde mag ontvangen, zonder te worden gekort op zijn bijstandsuitkering. Bij invoering van de Participatiewet in 2015 stond niets vermeld over de hoogte van dat bedrag, maar in 2022 pleitte de toenmalige minister voor Armoedebeleid, Carola Schouten, voor een bedrag van 1200 euro per jaar per persoon. In de jaren daarop verhoogden tientallen gemeenten, waaronder Leiden, deze zogenoemde giftenvrijlating naar 1800 euro. Maar per 1 januari wordt 1200 euro de landelijke norm voor giften die mensen in de bijstand zonder controle mogen ontvangen. Voor Leidenaren in de bijstand betekent dit dat zij 600 euro per jaar minder mogen krijgen. Gemeenten krijgen wel de ruimte om op individueel niveau af te wijken van de regel. Het kabinet vond het wenselijk dat in alle gemeenten dezelfde

grens geldt, laat een woordvoerder van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) weten. Onder giften verstaat de overheid zowel financiële giften als giften in natura, zoals boodschappen.

Invloed op diaconie

De verandering heeft invloed op het werk van kerken, ten goede en ten kwade, zegt Derk Jan Poel, diaconaal adviseur bij Kerkpunt, een organisatie die werkers in de Nederlandse Gereformeerde Kerken ondersteunt. Het is positief dat er duidelijkheid ontstaat voor kerken, vindt hij. 'In gemeenten waar de giftenvrijstelling naar beneden wordt bijgesteld, krijgen kerken minder ruimte om te helpen', zegt Poel. Wat hem betreft was het beter geweest als de 1200 euro een bodem zou zijn, in plaats van een bovengrens. 'Als je in de bijstand zit, is 600 euro een enorm bedrag.' De voorgestelde verlaging valt in Leiden verkeerd bij de ChristenUnie, D66, GroenLinks-PvdA, PvdD en SP. Zij pleiten daarom in een motie voor het behoud van de grens van 1800 euro. De partijen hebben een ruime meerderheid in de gemeenteraad. In 2023 besloot de gemeenteraad tot verhoging van de giftenvrije ruimte naar 1800 euro voor alle bijstandsgerechtigden. Daar moet het college van burgemeester en wethouders nu aan vasthouden, stellen de indieners van de motie. Maar dat mag volgens de letter van de wet niet. 'Ik vind het merkwaardig dat partijen voorstellen om doelbewust de wet te overtreden', zegt Sebastiaan van der Veer namens het CDA.

De Leidse wethouder Jermoumi (PvdA) ontraadt de gemeenteraad om de motie aan te nemen. Maar daar hebben de indieners geen boodschap aan.

Zij wijzen erop dat de vier grote steden ook willen vasthouden aan de grens van 1800 euro. Zo heeft een woordvoerder uit Amsterdam aangegeven dat het sociaal minimum te laag en feitelijk onleefbaar is. 'Op grond hiervan hebben wij het voornemen om de giftengrens op 1800 euro te houden.'

Tegen de wet in

Waarom zou je aanmoedigen om van de wet af te wijken, als je weet dat je het risico loopt te worden teruggefloten door de landelijke overheid? Dat vraagt CDA'er Van der Veer zich af. 'Omdat ik de kans zeer reëel acht dat het Rijk niets gaat doen', zegt Thomas van Halm (SP). 'Er wordt vaker tegenwettelijk beleid gevoerd zonder dat er consequenties volgen.'

De soep wordt inderdaad niet zo heet gegeven als hij wordt opgediend, erkent Anja Eleveld, hoogleraar sociaal recht aan de VU. Gemeenten lopen het risico dat zij een aanmaning krijgen of dat het besluit zelfs wordt vernietigd, maar in de praktijk gebeurt dit bijna niet. Eleveld wijst wel op een casus uit de gemeente Amsterdam, waar geweigerd werd om van mensen met een bijstandsuitkering een tegenprestatie te eisen. 'De minister dreigde de betaling van de uitkering aan de gemeente op te schorten. Amsterdam is toen overstag gegaan.'

NIEUWS

Een kopermijn in Congo zorgt voor schending van mensenrechten en milieuschade. Nederlandse fondsen investeren miljoenen in deze mijn.

PAGINA 4

advertentie

Van Dam, Van Dam & Verkade

Op de Prinsengracht 279
gaan Urks Crescendo,
Pieter Heykoop en ds. Egas
zaterdag mediteren over de
geboorte van de Koning!

Bel: 020-4896500

Elk uur van lauwheid is een uur te lang

LUISTER ELKE DAG EEN GEDICHT OP WEG NAAR KERST ND.NL/ADVENT

JAARGANG 82 NR. 22156
WWW.ND.NL
REDACTIE@ND.NL
088 1 999 999

PRIJS € 3,75 ZATERDAG € 5,25

9 771570 797003

Betuweroute blijft in Duitsland nog zeker tien jaar een boemellijntje

Yvonne Hofs / VK
Amsterdam

■ De aanleg van het Duitse deel van de Betuweroute gaat nog zeker tien jaar duren, mogelijk nog langer. Duitsland committert zich niet aan een opleverdatum, terwijl het goederenspoor naar Oberhausen eigenlijk in 2013 al in bedrijf had moeten zijn.

Demissionair minister van Infrastructuur Thierry Aartsen (VVD) informeerde de Tweede Kamer woensdag over de nieuwste ontwikkeling in de politieke en logistieke lijdensweg die Betuweroute heet. Eigenlijk rapporteerde Aartsen in zijn Kamerbrief juist een gebrek aan ontwikkeling, want de goederenspoorlijn tussen Emmerich en Oberhausen zal niet voor 2036 klaar zijn. Aartsen sluit niet uit dat het nog later wordt, want de Duitsers laten zich niet vastpinnen op een opleverdatum. Voor het Nederlandse kabinet en de Rotterdamse haven is de zoveelste vertraging aan Duitse kant een blamage, want het Nederlandse deel van de Betuweroute is al in 2007 opgeleverd. De Betuweroute (ook wel abusievelijk *Betuweijn* genoemd) moest het vrachtwagen- en treintraject Rotterdam en het Koergebied een enorme impuls geven, waardoor de Nederlandse wegen ontlast konden worden. Vrachtwagen- en treintrajecten voor het spoor is ook milieuvriendelijker dan over de weg.

Investering van 4,7 miljard Nederland investeert 4,7 miljard euro in de aanleg van de goederenlijn, meer dan zes keer zoveel als in eerste instantie begroot. Het was de bedoeling dat er gemiddeld honderd zestig goederentreinen per dag over de Betuweroute zouden rijden, maar dat aantal is nooit gehaald. De belangrijkste reden daarvoor is het ongunstige kostenplaatje: vervoer per vrachtwagen en binnenvaartschip is veel goedkoper. De exploitatie van de Betuweroute is dan ook verliesgevend. De Algemene Rekenkamer berekende in 2016 dat het Rijk in de eerste zeven jaar na opening van de lijn 322 miljoen euro moest bijpassen om die tekorten te dekken.

Dat de kosten hoog zijn, komt deels doordat goederentreinen vanaf Emmerich over een boemellijntje tuffen: ze moeten voor elke passagiers-

trein aan de kant. Als het Duitse goederenspoor klaar is, kunnen vrachtreinen uit Rotterdam binnen twee uur in Oberhausen zijn. Nu duurt de reis geregeld drie tot vier uur. Dit als gevolg van vertragingen op het Duitse spoor, dat de goederentreinen uit Nederland moeten delen met passagierstreinen. Die hebben in Duitsland voorrang.

Verplichting Duitsland

Het derde kabinet-Lubbers sloot in 1992 een landenovereenkomst waarin Duitsland zich ertoe verplichtte het gedeelte tussen Emmerich en Oberhausen aan te leggen, een traject van 73 kilometer. Dat Duitse deel, het zogenoemde Derde Spoor, zou in 2003 klaar zijn. Omdat de Nederlandse Betuweroute ook veel later klaar was dan geraamd, verschoof de opleverdatum van het Derde Spoor naar 2013.

Ook dat jaar ging geruisloos voorbij. Pas in 2016 ging aan Duitse kant de eerste schop de grond in. Sindsdien weigeren de Duitsers een nieuwe opleverdatum te noemen.

Duitsland voert als excuus aan dat de vergunningstrajecten veel tijd in beslag nemen. Net als destijds in Nederland begonnen omwonenden en milieuorganisaties tientallen bezwaarsprocedures tegen de spoorverbinding. Maar in haar promotieonderzoek uit 2014 concludeerde historicus Klara Paardenkooper dat de Duitse overheid de aanleg van het Derde Spoor bewust traaint, omdat de Betuweroute vooral de positie van havenstad Rotterdam versterkt. De Duitse havensteden Bremen en Hamburg hebben volgens Paardenkooper stevig tegen het Derde Spoor gelobbyd.

Stremmingen

Inmiddels werkt Duitsland wel volop aan het goederenspoor, maar dat heeft als vervelend gevolg dat het treinverkeer met enige regelmaat gestremd is. Een groot deel van het goederenverkeer over de Betuweroute moet daarom vaak wekeurenlang worden omgelegd, in het zuiden door Noord-Brabant en Venlo, in het oosten via Oldenzaal en Bad Bentheim.

Deze werkzaamheden duren tot eind volgend jaar. Daarna ligt het werk weer grotendeels stil tot na 2030, omdat Duitsland dan voorrang geeft aan regulier spooronderhoud en dringender spoorprojecten.

Mijnwerkers werken soms tot 80 meter diep in de kobalt- en kopermijnen in Congo. beeld: ANP / Pascal Maitre

Miljoenen uit Nederland

Nederlandse investeerders steken geld in een kopermijn in Congo die in verband wordt gebracht met mensenrechtenschendingen en milieuschade. Eerlijke Geldwijzer wil dat deze financiële instellingen hun macht aanwenden om verbeteringen door te voeren.

Elise Kuiper
Amersfoort

■ Onder meer pensioenfonds ABP steekt geld in de bedrijven die eigenaars zijn van de Kamoa-kopermijn. Maar ook verzekeraar Allianz en andere pensioenfonds investeren in deze mijn in het zuiden van de Democratische Republiek Congo. Het gaat in totaal om een bedrag van driehonderd miljoen euro, blijkt uit een nieuw onderzoek dat de Eerlijke Geldwijzer vandaag publiceert. De activiteiten van deze mijn hebben grote gevolgen voor de mensen die in de omgeving wonen. Bij uitbreiding van de mijn worden tientallen dorpen verplaatst en verliezen de bewoners hun landbouwgrond. Dat gebeurt vlak voordat het tijd is om te oogsten, waardoor de bewoners hun voedsel en levensonderhoud verliezen.

Bovendien raakt het drinkwater vervuild door de activiteiten van de mijn. En in de dorpen waar de mensen naartoe verhuizen, is vaak te weinig schoon drinkwater. Het

mijnbouwbedrijf slaat dan wel nieuwe putten, maar die gaan kapot of worden niet goed genoeg onderhouden, zegt Valerie Schreur expert financieel sector van Oxfam Novib, een van de organisaties achter de Eerlijke Geldwijzer.

Betogers opgepakt Toen de bevolking afgelopen voorjaar in opstand kwam tegen deze misstanden, werden willekeurige betogers opgepakt. Dat gebeurde nadat het mijnbouwbedrijf bij de overheid had geklaagd over een betoging. De betogers hebben twee maanden in de gevangenis gezeten. Ook dat is een schending van mensenrechten, zegt de Eerlijke Geldwijzer. Het rapport gaat niet in op de werkomstandigheden in de mijn.

Een grote aanjager van de vraag naar grondstoffen zoals koper, is de energietransitie die nodig is om klimaatverandering te beperken. Grondstoffen als kobalt, goud en koper zijn nodig voor het maken van bijvoorbeeld windmolens, zonnepa-

Druk van aandeelhouders

Eerlijke Geldwijzer roept de Nederlandse investeerders op hun verantwoordelijkheid te nemen en druk uit te oefenen op de bedrijven die eigenaars zijn van deze mijn. 'Dat kan door het gesprek aan te gaan', zegt Schreur. 'De investeerders kunnen van deze bedrijven vragen met een stappenplan te komen, het liefst met een tijdslijn en een ultimatum: als jullie niet voor het einde van het jaar verbeteringen hebben doorgevoerd, blokkeren wij de bonus van de bestuurder of verkopen wij onze aandelen. Dat zijn manieren waarop aandeelhouders druk kunnen uitoefenen.'

naar kopermijn in Congo

ENQUÊTE

Onderzoek onder ND-lezers

■ Klimaatbewuste lezers van het Nederlands Dagblad vinden dat de milieubeweging zich meer moet laten horen op dit thema. Dat blijkt uit een enquête van deze krant, afgelopen zomer. Zij denken dat de milieubeweging het onderwerp mensenrechten uit de weg gaat omdat dit mensen kan verlammen.

Milieuoorganisaties vinden het onderwerp vaak te complex, bleek uit publicaties van deze krant.

deze Ivanhoe Mines en de Chinese Zijin Mining Group.

Geschrokken van rapport

ABP laat weten te zijn geschrokken van de informatie uit het rapport van Eerlijke Geldwijzer over de misstanden in Congo. 'De praktijken die in dit rapport aan de orde komen zijn niet acceptabel voor ABP. Wij willen opheldering over wat er heeft plaatsgevonden en wat de betrokkenheid van Kamoa mijnbouw is.'

In een reactie schrijft een woordvoerder dat de mijnbouw dilemma's met zich meebrengt. Enerzijds kan het impact hebben op de omgeving, tegelijk is het 'een cruciale sector voor de energietransitie en voor onze economie. We hebben daarom minimumvereisten voor deze sector opgesteld op het gebied van onder meer biodiversiteit en mensenrechten. Ook belegen we niet in mijnbouwbedrijven die fossiele brandstoffen zoals kolen of bruinkool winnen.'

Het pensioenfonds geeft aan dat ze hun invloed willen gebruiken om voor verbeteringen te zorgen. Verzekeraar Allianz heeft niet gereageerd op vragen van deze krant. De Eerlijke Geldwijzer is een initiatief van Amnesty International, Milieudefensie, Oxfam Novib, World Animal Protection en Pax.

KORT NIEUWS

Geen vitamine K-prik na geboorte, verloskundigen blijven tegen

■ 'Niet haalbaar'

Ook in de toekomst krijgen Nederlandse baby's niet vlak na de geboorte een injectie met vitamine K. Demissionair staatssecretaris Judith Tielen, die over jeugd- en preventiebeleid gaat, heeft dat aan de Tweede Kamer laten weten. Ze legt daarmee een wetenschappelijk onderbouwd advies van de Gezondheidsraad naast zich neer. In een brief aan de Kamer legt Tielen uit dat ze niet anders kan, omdat verloskundigenorganisatie KNOV het voorstel niet ziet zitten. De invoering is daarom 'niet haalbaar'. ANP

Stint-ondernemers erkennen dat gebruikershandleiding niet klopte

■ Veiligheidsrichtlijnen

Stint-ondernemers Edwin Renzen en Peter Noorlander hebben woensdag in de rechtbank toegegeven dat zij onjuiste informatie hebben opgenomen in gebruikershandleidingen. Het OM verdenkt de bedrijven van het tweetal van onder meer valsheid in geschrifte. In de rechtbank Den Bosch dient de strafzaak over het dodelijke ongeluk in 2018 met een Stint in Oss waarbij vier kinderen omkwamen. ANP

Kamer wil dat kabinet nog niet besluit over Lelystad Airport

■ 'Niet passend'

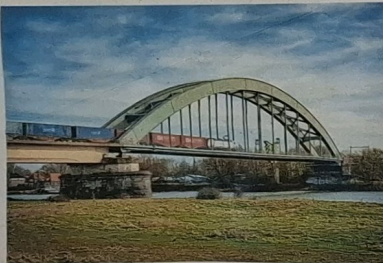
De Tweede Kamer wil dat het huidige demissionaire kabinet geen besluit neemt over het openen van Lelystad Airport voor burgerluchtvaart. Een motie van GroenLinks-PvdA met dat verzoek is ondertekend door een Kamermeerderheid. 'Het is niet passend dat dit dubbel-demissionaire kabinet dergelijke grote besluiten met grote gevolgen neemt', schrijft Suzanne Kröger in haar motie. Ook D66, CDA, Partij voor de Dieren, ChristenUnie, SP, 50PLUS en Volt steunen de oproep. ANP

Ton van Nimwegen nieuwe partijvoorzitter van VVD

■ Geen tegenkandidaten

Ton van Nimwegen is de nieuwe partijvoorzitter van de VVD. Het hoofdbestuur had hem vorige maand voorgedragen als opvolger van Eric Wetzel. Er waren geen andere kandidaten. Van Nimwegen is nu nog operationeel directeur van ABN AMRO en zal die functie binnenkort neerleggen. Hij was eerder al penningmeester in het hoofdbestuur van de liberalen. Zaterdag aan het einde van de ledenvergadering van de VVD zal Wetzel de voorzittershamer overdragen aan Van Nimwegen. ANP

Nederland investeert 4,7 miljard euro in de lijn. beeld: ANP / Gerard Tili

'Klassiek eigentijdse' psalmen. Welke keuzes maken de berijmers?

ANALYSE Liefhebbers van de psalmen kunnen kiezen uit veel berijmingen. Deze week kwam daar een berijming bij: de Klassiek Eigentijdse Psalmbelijming (KEP) bundelde de eerste dertig psalmen. ND-redacteur Wim Houtman gaat op zoek naar de verschillen tussen de berijmingen. 'In Psalm 116 wordt mooi weergegeven wat 'Hij neigt zijn oor' betekent.'

Wim Houtman
Amersfoort

■ Psalm 27 in een eigentijdse jasje steken dan de berijming van 1773, zeker aan het begin, is niet zo moeilijk:

Wanneer de macht der bozen sloeg aan 't woen, / en aanruikt, om zich met mijn vles te voen, / stiet zelf dit rot, dat mij bemuurt en haat, / den voet, en viel, omdat het God verlaat. Het in elkaar drukken van 'woeden' en 'voeden', de oudhollandse werkwoordvorm 'stiet', de verleden en tegenwoordige tijd door elkaar ('stiet', 'verlaat') en het raadselachtige 'dit rot' – dat alles is in de Klassiek Eigentijdse Psalmbelijming, handig in twee regels gevat:

Mijn tegenstanders zochten naar mijn dood, / maar vielen zelf, omdat God redding bood.

Oude woorden als 'verbeiden', 'krenken' en 'prangen' begrijpen jongeren niet meer, ze bestuursvoorzitter Bert Kalkman van het Interkerkelijk Kenniscentrum vorig jaar in deze krant. Bovendien is de berijming uit 1773, die in reformatorische kring gangbaar is, door het mensbeeld van de verlichting beïnvloed, getuige termen als 'het Oppervlezen' en het 'pad der deugd'. Vandaar dat het IKC – dat door christelijke ondernemers wordt bekostigd – het initiatief nam om een Klassiek Eigentijdse Psalmbelijming samen te stellen. Wat valt er op?

Psalm 1 vers 4 is inderdaad aangepast. In de oude berijming ziet God in genade neer op zulken die, oprecht en rein van zeden, / met vasten gang het pad der deugd betreden.

Dat is geworden: De HEERE ziet wie handelt naar Zijn Woord, / Aan wie rechtvaardig is, geeft Hij Zijn zegen.

De term 'rechtvaardig' komt rechtstreeks uit de tekst van Psalm 1.

Geen HEER

Opvallend hier, en in heel de berijming tot nu toe, is het gebruik van de naam HEERE. Zorgvuldig is vermeden dat dit wordt afgekort tot 'HEER', wat in '1773' veelvuldig gebeurt. In de reformatorische ziele, die de afgelopen vijftig jaar is opgekomen, heeft men aan de volledige godsnaam, met drie e's en twee lettergrepen. Dus begint Psalm 121 vers 4 niet zoals in de oude berijming: 'De HEER' zal u steeds gadeslaan', maar: 'De HEERE hoedt u voor het kwaad'. En Psalm 8 zet in '1773' zo in: 'Heer', onze Heer, grootmachtig Oppervlezen, / Hoe wordt Uw naam op aarde' alom geprezen!

In de 'Klassiek Eigentijdse' versie: O, HEERE, onze HEERE, God almachtig, / hoe ademt heel de aarde groots en krachtig, / Uw naam, Uw wijsheid en Uw heerlijkheid... En daarmee is meteen de aanduiding van God als 'Oppervlezen' verdwenen – een manier van spreken uit de verlichting. Dus je zou zeggen: als je voor een schriftgevoerd berijming gaat, is de keuze hier niet moeilijk.

De stilte

'De stilte draagt mijn stem naar boven', de eerste regel van Psalm 65, dat is mooi gezegd. Geluid draagt ver in de stilte, zeggen we. Verderop:

Het land wordt vruchtbaar door Uw zegen, / U zegt dat alles groeit... Dat is veel concreter en dichterbij dan veel omhaal van woorden in de berijming van 1773.

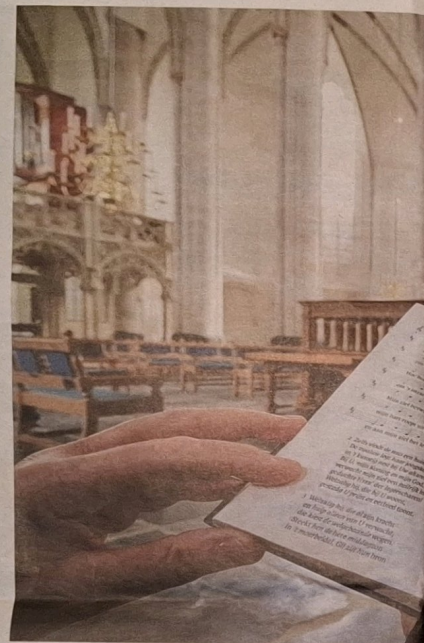
In Psalm 116 geven de berijmers duidelijk weer wat de bijbelse uitdrukking 'Hij neigt zijn oor' eigenlijk betekent: In Zijn genade buigt Hij Zich naar voren / om naar mijn klacht, mijn smeekgebed te horen.

De berijming gaat uit van de Herzien Statenvertaling. 'De dichters volgen de onberijmde versie op de voet', zegt de toelichting op de KEP. 'Daardoor is het mogelijk dat er minder uitgebeeld gedicht wordt dan de berijmers van 1773 deden. Er komen dus minder verzen.' Psalm 2, zesentwintig vers in de oude berijming, kan nu toe met drieënhalve. Niet overal zijn stoplappen vermeden. Uit Psalm 27 is de 'godvruchtige schaar' verdwenen, maar daar luidt de KEP:

Wacht op de Heere, hoop op wat Hij doet, / wees sterk, houd aan als u weer verder moet. Wat zou dat 'houd aan' betekenen? Volhouden, of aanhoudend bidden, of moed houden? 'Houd moed' zou logischer zijn, maar dat is niet mooi omdat de regel al eindigt op 'moet'. Het klinkt hier wat onlogisch.

Dierbare verzen

Een gemeente die in plaats van '1773' voor deze berijming kiest, zet een hele stap. Minder verzen betekent ook dat 'we minder vastzitten aan bepaalde aparte liederavertalen waarin een belevingsverloft is', zeggen de initiators. Ze hebben zich nog niet

gewaagd aan de evergreens in bevestigende kring, zoals die in 2003 uit een onderzoek van het Reformatorisch Dagblad naar voren kwamen: Psalm 25 vers 2 ('HEER, al, maak mij Uw wegen'), 68 vers 10 ('Geloofd zij God met diepst ontzag') en 42 vers 5 ('Maar de HEER' zal uitkomst geven').

Die berijmingen hebben generaties gevolgen gedragen; ze vonden er woorden om te lofzingen, hun nood te klagen en door bemoeidheid te worden. Het is nog te vroeg om te zeggen of de Klassiek Eigentijdse Berijming die kracht ook in zich heeft. Omdat er nog te weinig psalmen beschikbaar zijn, maar ook omdat de tijd daarin zijn werk moet doen.

EEN VERGELIJKING

Psalm 121 vers 1

Er is meer keus als je vervanging van '1773' zoekt. De Liedboek-Werklank (2016, bedoeld voor de Gereformeerde Bond binnen de Protestantse Kerk) 57 psalmen overnam. Gereformeerde Gemeenten-predikant Kees Meusee berijmde tussen 1980 en 2011 alle psalmen. Er is De Nieuwe Psalmbelijming, van voornamelijk protestantse en Nederlands-gereformeerde dichters. Schrijver Enny de Bruijn publiceerde vorig jaar een bundeltje met 25 psalmen 'nieuw berijmd'.

Het mensbeeld in de oude berijming van 1773 is beïnvloed door de verlichting. beeld: Dick Vos

1773 'Ik sla d' ogen naar 't gebrochte heen, vanwaar ik dag en nacht des Hoogsten bijstand wacht. Mijn hulp is van den Heer' alleen. Die hemel, zee en aarde eerst schiep, en sinds bewaarde.

LIEDBOEK (1973) = WERKLANK Ik sla mijn ogen op en zie de hoge bergen aan, waar komt mijn hulp vandaan? Mijn hulp is van mijn Here, die dit alles heeft geschapen. Mijn herder zal niet slapen.

C.J. MEUSEE (2011) Al sla ik naar de bergen 't oog en zoek ik overal in 't aardse tranendal, dan is toch God, Die heem'len hoog en 't aardrijk heeft geschapen, alleen mijn hulp en wapen.

DE NIEUWE PSALMBERIJMING (2021) Mijn ogen kijken naar omhoog. Ik zie de hoge bergen staan, daar komt mijn hulp vandaan, daar houdt de HEER mij in het oog; Hij maakte en bewaarde de hemel en de aarde.

ENNY DE BRUIJN (2024) Ik sla mijn ogen op, ik zie de hoge bergen staan – waar komt mijn hulp vandaan? Van God, de HEER, die alles schiep, de hemel en de aarde, Hij zal ook mij bewaren.

KLASSEK EIGENTIJDS PSALMBERIJMING (2025) Ik sla mijn ogen op en zie de hoge bergen staan; waar komt mijn hulp vandaan? Mijn hulp komt van de HEERE, Die de hemel en de aarde gemaakt heeft en bewaarde.

Opnieuw dreigt een rechtszaak in de CGK. 'Er is geen andere weg'

Hilbert Meijer
Amersfoort

■ Binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken dreigt opnieuw een zaak naar de rechter. De kerk in Hasselt heeft een advocaat in de arm genomen om via een kortgeding af te dwingen dat de kerken in de regio Zwolle weer gaan vergaderen.

De kerk die gedaagd dreigt te worden, is Urk Eben Haëzer, een van de drie Christelijke Gereformeerde Kerken op Urk. Deze gemeente is aan de beurt om een classisvergadering bij elkaar te roepen, maar weigert dat.

Er is sprake van een patstelling: de kerk op Urk wijst erop dat de kerken in de regio Zwolle in maart 2023 gezamenlijk besloten hebben vanwege de grote verdeeldheid het vergaderwerk in de regio Zwolle zo goed als stil te leggen. Drie kerken die wel weer willen vergaderen – de CGK's in Hasselt, Dronten en Lelystad – beroepen zich op de kerkeorde. Daarin staat dat de classis bij elkaar dient te komen als minimaal drie kerken daar om vragen.

Classisvergaderingen zijn een belangrijk onderdeel in een kerkverband. Kerken die in dezelfde regio zitten, houden toezicht op elkaar. De samenstelling van de classis Zwolle is complex, omdat die bestaat uit zowel zeer behoudende als zeer progressieve gemeenten. Hier spelen dezelfde spanningen als op landelijk niveau: diverse kerken accepteren vrouwelijke ambtsdragers en homorelaties. Dat is voor behoudende kerken onverteerbaar. Begin 2023 leidde dat tot een breuk tussen twee christelijke gereformeerde kerken: CGK Urk Eben Haëzer sneed de banden met CGK Zwolle door.

Normaal gesproken komen classis-kerken tweemaal per jaar bij elkaar. Vanwege de moeizame verhoudingen besloten de vijftien kerken in de classis Zwolle in maart 2023 hun classisvergadering af te schalen en alleen nog samen te komen om praktische zaken te regelen die personen raken.

De weg vooruit

De CGK's in Hasselt, Dronten en Lelystad hebben de handen ineen geslagen in een poging het classiswerk weer op te starten. De kerkeorde laat volgens de gemeenten Bram Hofland van Hasselt geen misverstand over bestaan.

'Wanneer drie kerken in een classis aangeven dat ze willen vergaderen, dan moet de roepende kerk die samenroepen. Urk Eben Haëzer, die aan de beurt is om de vergadering te organiseren, kan daar niet onderuit.' Volgens Hofland zijn classisvergaderingen cruciaal 'om te zoeken naar de weg vooruit' in de Christelijke Gereformeerde Kerken, waarin zich momenteel een scheuring voltrekt.

Als die vergadering er niet komt, kan er bijvoorbeeld niemand uit de regio Zwolle naar de komende synode van Hoogeveen worden afgevaardigd, legt hij uit. 'De kerken rond 'Rijnsburg' zijn intussen bezig met het opzetten van een alternatieve kerkelijke structuur. Dan is het heel belangrijk dat onze eigen structuur blijft functioneren.'

Volgens Hofland is de kerk op Urk bij herhaling opgeroepen een classisvergadering uit te schrijven. Maar die kerk ziet daar geen reden toe. Een zogenoemd revisieverzoek aan de kerkenraad van Urk Eben Haëzer om dat standpunt te herzien, werd volgens Hofland vorige week afgewezen.

In dat schrijven kondigde de kerk van Hasselt aan naar de rechter te stappen als de kerk op Urk bij zijn allerlaatste wat ik wil, maar er is geen andere weg', meent Hofland. De drie kerken hebben appel ingesteld tegen de afwijzing door Urk, maar ook voor de behandeling daarvan moet de classis samenkomen. 'Als dat gebeurt en het appel wordt toegewezen, zou dat geweldige nieuws zijn, want dan is er geen kortgeding meer nodig.'

Vrede in de kerken

Dominee Alwin Uitslag van Urk Eben Haëzer laat weten dat het verzoek van de CGK's Hasselt, Dronten en Lelystad om alsnog een vergadering te regelen niet herkenbaar was als officieel revisieverzoek. 'We hebben op dat schrijven wel gereageerd dat er op dit moment geen acute reden is de classis bijeen te roepen', bevestigt hij.

'Het is geen koppigheid of halsstarrigheid.'

Op grond van de afspraken ziet hij geen reden de organisatie van zo'n vergadering dan maar aan een andere kerk over te dragen. 'Dat is geen koppigheid of halsstarrigheid, wij handelen daarmee in lijn met het eigen classisbesluit om af te schalen.'

Bovendien dient het volgens Uitslag 'de vrede in de kerken' niet om weer bij elkaar te komen, omdat er dan direct twist zal ontstaan over de vraag of je wel afgevaardigde mag zijn als je je niet aan de synodale besluit houdt. 'Dat maakt op relationeel niveau meer stuk dan dat het helpt.'

Als zijn kerkenraad via de rechter gedwongen wordt een classisvergadering bijeen te roepen, zou dat heel erg jammer zijn, zegt de predikant. 'Wij willen de vrede handhaven.'

De kerk in Hasselt heeft advocaat Hans Bügel, die eerder dit jaar een rol speelde in het kortgeding over het samenroepen van een nieuwe synode, gevraagd hen bij te staan. Bügel zelf wil op dit moment niet op de kwestie ingaan.

Arjen ten Brinke gaat van Mozaiek naar de marine. 'Geen podium, maar de luwte'

Koos van Noppen
Amersfoort

■ INTERVIEW Arjen ten Brinke, een van de gezichtsbepalende figuren van de evangelische kerk Mozaiek, wordt per 1 februari 2026 krijgsmachtpredikant bij de marine. 'Dit is geen werk aan de rand van de kerk, maar buiten de kerk. Daar gaat mijn hart sneller van kloppen.'

In maart van dit jaar zag Mozaiek Nederland zich om financiële redenen genooddacht vier medewerkers te ontslaan. Arjen ten Brinke, lid van het landelijke leiderschapsteam en tevens parttime voorganger van

Mozaiek036 in Almere, was een van hen. 'Het ontslag bracht een zoektocht op gang', vertelt hij. 'Een proces van bidden, loslaten en opnieuw vertrouwen.'

Gerechtigheid

In de zoektocht speelde een lang gekoesterde wens op, zegt Ten Brinke. 'Tien jaar geleden had ik al eens overwogen om bij defensie te solliciteren, maar die functie vergt veel van het thuisfront. Dus heb ik er toen van afgezien. Maar het verleden bleef wel sluimeren.' In de afgelopen tijd heeft hij diverse gesprekken gevoerd met krijgsmachtpredikanten. 'Ik heb ze het hemd van het lijf gevraagd. Iemand

zei: 'Dit is geen werk aan de rand van de kerk, maar buiten de kerk.' Ah, mooi, dacht ik, daar gaat mijn hart sneller van kloppen.' Negen jaar werkte hij parttime voor International Justice Mission (IJM), een organisatie die zich onder meer inzet om slavernij wereldwijd uit te bannen. 'De zaak van gerechtigheid en vrede heeft al lange tijd mijn aandacht. Ik vind het mooi om daar vanuit mijn nieuwe functie in alle bescheidenheid aan te bijdragen.'

Missionair pionier

Arjen ten Brinke (41) groeide op in de Gereformeerde Gemeenten. Hij volgde een sociaal-pedagogische opleiding, waarna hij ging werken

bij stichting Ontmoeting in Rotterdam. Hij studeerde in deeltijd theologie aan de Christelijke Hogeschool Ede en de Universiteit Utrecht.

In 2007 stichtte hij met zijn vrouw Annemarie ten Brinke-van den Berg BOEI 90, een nieuwe gemeente in de Vinex-wijk Wateringsveld bij Den Haag; samen met de Protestantse Kerk in Nederland, de missionaire organisatie IZB en twee lokale PKN-gemeenten. Sinds 2019 is hij actief bij Mozaiek, eerst als voorganger van Mozaiek033 in Nijkerk. Drie jaar later maakte hij de overstap naar Almere.

Over zijn nieuwe rol bij defensie schrijft hij in een LinkedIn-post: 'Ik mag aanwezig zijn bij de mannen en

vrouwen die ons land dienen. Ik mag meewandelen in hun verhalen, een luisterend oordienend, perspectief aanrekenen en ruimte creëren voor wat mensen diep vanbinnen bezighoudt.'

Dat zal wettelijk zijn, voor een uitgeprotekt missionair pionier. Ten Brinke: 'Ik hou ervan om met mensen op te trekken waar het schuurt, om hen zonder dubbele agenda nabij te zijn. Ik geloof dat God zich laat vinden in zulke ontmoetingen. En ja, ik breng mezelf mee, met wie ik ben, met mijn ervaringen.'

Zijn functie bij de Koninklijke Marine in Den Helder is meer een bestaan 'in de luwte', zegt hij. 'Geen

Arjen ten Brinke maakt de overstap van Mozaiek naar defensie. beeld: Jeroen Jumelet

Milieuagentschap in VS schrappt de mens als oorzaak van opwarming klimaat

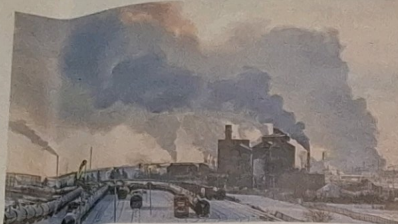
Maarten Keulemans / VK
Amsterdam

■ Stap voor stap herschrijft de regering-Trump de klimaatwetenschap. Op een informatiepagina over de oorzaken van klimaatverandering, van het milieuagentschap EPA, blijkt de hoofdoorzaak van klimaatopwarming – de menselijke uitstoot van broeikasgassen – stiltejes verdwenen.

Dat ontdekte een Amerikaanse klimaatwetenschapper bij toeval, toen hij de pagina bezocht. Zo is een prominente grafiek verdwenen die in één oogopslag liet zien dat natuurlijke factoren de opwarming van de aarde niet kunnen verklaren. Ook heeft het milieuagentschap een klimaatdashboard met gaadmeters van klimaatverandering, zoals de zeespiegelstijging en het aantal hittegolven, geschrapt. Sommige andere webpagina's van het agentschap vermelden de hand van de mens nog wel.

De veranderingen zijn 'diep alarmend' en tekend voor de wetenschappelijke beeldenstorm die zich nog altijd bij Amerikaanse overheidsdiensten voltrekt, stelt de ontdekker, droogte-expert Daniel Swain van de Universiteit van Californië. De wijzigingen moeten in de afgelopen maand zijn doorgevoerd, blijkt uit gearchiveerde pagina's.

'De nieuwe, bijna exclusieve nadruk op natuurlijke oorzaken van klimaatverandering is volledig in tegenspraak met al het beschikbare bewijsmateriaal', benadrukt Swain, op sociale media. Saillant genoeg benoemen de bronnen waarnaar het EPA verwijst de hand van de mens wel, blijkt bij nadere inspectie door de Volkskrant. Een zin die aangeeft dat het in de prehistorie soms warmer was dan nu – een klassiek argument van klimaatceptici – verwijst bijvoorbeeld naar een overheidsrapport uit 2017. Maar de hoofdmededeling van dat rapport luidt, in dikke gekleurde letters: 'Menselijke activiteiten, vooral

Dikke rookpluimen boven een industriegebied in Edmonton, in de Canadese provincie Alberta. beeld: ANP / Artur Widak

de uitstoot van broeikasgassen, zijn de dominante oorzaak van de waargenomen opwarming sinds het midden van de 20e eeuw.'

Opzettelijk verkeerd citeren

Een andere bron waarnaar het EPA verwijst noemt het 'zekerder dan ooit' dat de mens achter de waargenomen opwarming zit. Weer een andere bron opent met een hoofdstuk getiteld 'Het klimaat verandert, en wetenschappers snappen waarom'. Volgens de meeste wetenschappelijke gedragscodes valt het opzettelijk verkeerd citeren van eerder onderzoek onder de 'bedenklijke onderzoekspraktijken', grenzend aan fraude.

Het is niet de eerste keer dat de regering-Trump de klimaatwetenschap

gezondheid, dan op 'linkse politieke agenda's', aldus de zeggswijze. Op de EPA-pagina gewijd aan 'oorzaken van klimaatverandering' legt het agentschap uit dat het klimaat op aarde altijd verandert, door schommelingen in de aardbaan en -as, veranderingen in zonnecijfer en door vulkanisme. De hoeveelheid CO₂ maakt uit, erkent de tekst, maar elke verwijzing naar de mens is verdwenen. 'De CO₂-concentratie varieerde in overeenstemming met de ijsijdscyclus'.

Kleine schommelingen

Wat de pagina niet vermeldt, is dat het bij die schommelingen gaat over relatief kleine bewegingen uitge-smeerd over vele eeuwen. De huidige opwarming komt doordat het CO₂-gehalte van de dampkring door menselijke uitstoot in amper een eeuw vijfdeels is toegenomen.

Ook op de EPA-pagina zelf blijkt het weggevoeten van de menselijke hand in klimaatverandering zo eenvoudig nog niet. Zo heeft een grafiek die geruststellend had moeten aangeven dat het CO₂-gehalte in de dampkring altijd varieert, in de hoek ineens een uitschieter omhoog, die de menselijke uitstoot aangeeft. En de tekst over zonne-energie vermeldt, naar waarheid, dat er op het moment 'geen netto toename van de zonne-energieproductie' is. 'Ondanks de stijging van de wereldwijde oppervlaktetemperaturen', erkent het EPA.

Verwoeste gebouwen in Kostjantynivka in het oosten van Oekraïne. beeld: ANP / Oleg Petrusiuk

Komen er nu toch verkiezingen in Oekraïne? Dat kon toch niet in oorlogstijd?

Tom Vennink / VK
Amsterdam

■ ACHTERGROND Onder nieuw Amerikaanse druk is de Oekraïense president Zelensky overstap gegaan: hij laat voorbereidingen treffen om presidentsverkiezingen in zijn land mogelijk te maken in oorlogstijd. Zelensky's voorwaarde is dat de VS en Europa voor een wapenstilstand zorgen tijdens de stembusgang.

■ Verkiezingen in oorlogstijd zijn toch onmogelijk in Oekraïne? Dat is allereerst juridisch onmogelijk: zolang in het land de krijgswet geldt, mag Oekraïne geen verkiezingen houden. De krijgswet is van kracht sinds 24 februari 2022, de dag waarop het Russische leger Oekraïne binnenviel. Iedere negen-tien dagen verlengt het Oekraïense parlement de krijgswet. Ten tweede zijn verkiezingen volgens de meeste Oekraïners praktisch onmogelijk. Want hoe moeten de miljoenen Oekraïners in bezet gebied stemmen, en de meer dan vijf miljoen gevluchte Oekraïners in het buitenland? En hoe gaan militairen aan het front hun stem uitbrengen terwijl ze onafgebroken onder vuur liggen?

En hoe zit het met de rest van het land: zou de kiescommissie Oekraïners uitnodigen om massaal bijeen te komen in stemlokalen, terwijl er Russische raketten en drones uit de lucht komen? Het verklaart waarom Oekraïners niet om een presidentsverkiezing vragen, ook al is Volodymyr Zelensky al bijna zeven jaar president sinds zijn afgetekende verkiezingszegge – met 73 procent van de uitgebrachte stemmen – in het voorjaar van 2019. Opnieuwpeilingen tonen aan dat een grote meerderheid van de Oekrai-

ners tegenstander is van verkiezingen tijdens de oorlog. Ook de politieke oppositie is tegen, inclusief de partij van oud-president Petro Porosjenko, de felste criticus van Zelensky in het parlement.

■ Waarom overweegt Zelensky nu alsnog verkiezingen? Zelensky zei dinsdag ineens dat hij 'klaar' is voor verkiezingen en dat die al gehouden kunnen worden 'in de aanstaande zestig tot negentig dagen'. Hij zei tegen journalisten dat hij voornemens is om het parlement te vragen de wet aan te passen om verkiezingen juridisch mogelijk te maken.

Zijn (cruciale) voorwaarde daarbij is een wapenstilstand, met garanties van het buitenland. 'Ik vraag de Verenigde Staten van Amerika om mij te helpen, wellicht samen met Europese collega's, om de veiligheid van de verkiezingen te waarborgen', aldus Zelensky. Hij reageerde daarmee op een nieuwe oproep van de Amerikaanse president Donald Trump om verkiezingen te houden. Trump noemde Zelensky in het voorjaar 'een dictator'.

Dinsdag drong hij in een interview met nieuwssite Politico opnieuw aan op een presidentsverkiezing in Oekraïne. 'Ze hebben het over een democratie, maar op een gegeven moment is het geen democratie meer', zei Trump. Trump herhaalt daarmee een eis van de Russische president Vladimir Poetin, die Zelensky niet beschouwt als legitieme president van Oekraïne. Poetin beschouwt Oekraïne overigens ook niet als een legitieme staat. Voor Zelensky is het van belang dat hij Trump laat zien mee te willen werken aan diens voorstellen voor het beëindigen van de oorlog. Als het Witte Huis de inlichtingensteun of wapenverkoop via de NAVO aan Oekraïne zou stoppen, zoals de Ame-

rikaanse regering dreigt, dan zou de verdediging tegen de Russische invasie nog meer Oekraïense levens gaan kosten. Maar het is ten zeerste de vraag of Trump de voorwaarde van Zelensky kan inwilligen. Een cruciaal meningsverschil in de onderhandelingen over vrede gaat over een wapenstilstand. Oekraïne en Europa willen een staakt-het-vuren, maar Rusland wijst dat telkens af. Nu nodigt Zelensky de VS uit om Rusland alsnog te bewegen tot een wapenstilstand.

Hoe is er in Oekraïne gereageerd op Zelensky's voorstel?

Zijn het parlement komen afwijzende reacties. Oleksii Hontsjarenko, een parlementslid van oppositiepartij Europese Solidariteit, zei tegen de BBC dat verkiezingen in verband met de veiligheidsituatie 'totaal onmogelijk' zijn, ook gezien de campagne en debatten die georganiseerd zouden moeten worden. Serhi Rachmanin van oppositiepartij Holos ziet ook niets in verkiezingen, ondanks de brede kritiek die er in het land klinkt op Zelensky wegens een recent corruptieschandaal in de Oekraïense regering. Hij is de opperbevelhebber, en het land bevindt zich in een positie waarin we ons die luxe niet kunnen permitteren, ongeacht welke problemen we met hem hebben', aldus Rachmanin tegen de Britse krant The Guardian. 'Het zou de vijand alleen maar helpen'.

De bevolking heeft zich sinds het begin van de oorlog in peilingen uitgesproken tegen verkiezingen, zelfs in het geval van een wapenstilstand. Twee derde van de Oekraïners wil pas verkiezingen als de Russische oorlog voorbij is, blijkt uit een peiling van het Oekraïense onderzoeksbureau Kyiv International Institute of Sociology in september.

KORT NIEUWS

EU bereikt akkoord over verlagen uitstoot broeikasgassen

■ **Afkopen**
De Europese Unie heeft dinsdag een akkoord bereikt om de uitstoot van broeikasgassen tegen 2040 met 90 procent te verlagen, in vergelijking met het niveau van 1990. 5 procent van de uitstootvermindering kan gerealiseerd worden door derde landen te betalen om namens EU-landen hun uitstoot te verminderen. Dat betekent dat de EU hun uitstoot feitelijk maar met 85 procent hoeft te verlagen.
ANP

Doden en gewonden bij instorting gebouw in het Marokkaanse Fez

■ **Woonstoren**
In het Marokkaanse Fez zijn in de nacht van dinsdag op woensdag ten minste 22 mensen omgekomen bij de instorting van twee naast elkaar gelegen gebouwen, melden de lokale autoriteiten. Ook vielen er minstens zestien zwaargewonden. Het is niet duidelijk hoe zij eraan toe zijn. Het zou gaan om twee woonstorens van vier verdiepingen in de dichtbevolkte wijk el-Mustaqbal. Daar woonden acht gezinnen, meldt het Marokkaanse staatspersbureau.
ANP

Compensatie voor slachtoffers gedwongen anticonceptie

■ **Groenland**
Denemarken gaat slachtoffers compenseren die onwettig een spiraal ingebracht kregen op Groenland. Jonge vrouwen op het eiland waren daar tussen 1960 en 1991 op grote schaal aan onderworpen. Het Deense ministerie van Volksgezondheid meldt dat slachtoffers aanspraak kunnen maken op 300.000 Deense kroon, omgerekend ruim 40.000 euro. 'Helaas kunnen we de pijn die deze vrouwen hebben geleden niet wegnemen, maar compensatie helpt om hun ervaringen te erkennen.'
ANP

Winnares Nobelprijs vertraagd, dochter neemt prijs in ontvangst

■ **Vredesprijs**
De Venezolane oppositieleider en Nobelprijswinnares Maria Corina Machado verliet haar land deze week in het geheim per boot omdat ze in Oslo de Vredesprijs kreeg toegelicht, maar arriveerde uiteindelijk niet op tijd om die zelf in ontvangst te nemen. Haar dochter Ana Corina Sosa (foto) nam de prijs daarom namens haar in ontvangst. Bij haar vlucht kreeg Machado hulp van de Amerikaanse regering en van sommige leden van het regime in haar thuisland. Machado voert in Venezuela oppositie tegen het regime van president Nicolás Maduro.
ANP

advertentie

DEZE ADVENT
ONTSTEKEN WE
KAARSEN VOOR
RECHTVAARDIGHEID
EN BARMHARTIGHEID

In de adventsperiode ontsteken we
het **licht van hoop**

Daarmee zeggen we
ik wil **helpen** de wereld
een **betere plek** te maken.

Daarom staan we op **tegen**
strafbaarstelling van illegaliteit

We roepen volksvertegenwoordigers
op het **wetsvoorstel** af te wijzen

Kies voor **rechtvaardigheid** en
barmhartigheid!

STOP DE STRAFBAARSTELLING

INLIA FOUNDATIONS | MICHA NEDERLAND | PROTESTANTSE DIACONIE AMSTERDAM - WERELDHUIS | STEK DEN HAAG
STEM IN DE STAD HAARLEM | WERKGROEP VLUCHTELINGEN VAN DE RAAD VAN KERKEN IN NEDERLAND

Je kind gebruikt AI-chatbots als vriendje. Zo kun je hem begeleiden, ook als jij onervaren bent

ACHTERGROND Je kind gebruikt dagelijks AI, maar jij weet amper hoe het werkt. Hoe ondersteun je dan een gezonde omgang met chatbots? Twee deskundigen geven tips. 'Leerlingen stellen ChatGPT zelfs vragen over seks die ze hun ouders niet durven voorleggen.'

Eymke Verhoeven
Amersfoort

Een kwart van alle 9- tot 17-jarigen kinderen gebruikt AI-chatbots als een digitaal vriendje: voor advies, gezelschap en emotionele steun, zo rapporteerde Internet Matters, een Engelse organisatie voor online-kindveiligheid. Soms gaat dat om onschuldige kwesties, zoals kledingtips. Maar kinderen vragen chatbots bijvoorbeeld ook hoe ze moeten reageren op appjes van vrienden, hoe ze hun calorie-inname kunnen beperken en wat ze moeten doen als ze ongelukkig zijn. Dat is wel risicovol. Omdat antwoorden soms onjuist of schadelijk zijn, maar ook omdat kinderen sneller dan volwassenen geneigd zijn zich emotioneel aan AI-bots te hechten en persoonlijke informatie te delen. Veel ouders proberen in gesprek te gaan over chatbots, maar vinden lang niet altijd hun zorgen met kinderen. Bovendien voelen ze zich vaak niet deskundig, aldus Internet Matters. Tussen scholen zijn grote verschillen in wat leerlingen over AI leren.

In Nederland is nog geen vergelijkbaar onderzoek gedaan. In de Verenigde Staten zou ruim 70 procent van de 13- tot 17-jarigen zich met persoonlijke vragen tot AI wenden. Een derde van de kinderen daar praat zelfs liever met een chatbot dan met een echte vriend: een chatbot uit geen ingewikkelde emoties als teleurstelling of jaloezie.

Susie Helwegen, die vanuit AI-adviesbureau NoBrainers trainingen geeft aan ouders, leerkrachten en leerlingen, herkent de omgang met een chatbot als praatmaatje bij Nederlandse kinderen. 'Leerlingen vinden het handig voor huiswerk,

maar geven ook aan dat ze bijvoorbeeld voor seksuele voorlichting naar ChatGPT gaan, als ze vragen niet aan hun ouders durven stellen.' Veel opvoeders weten maar half wat er speelt, is Helwegen indruk op ouderavonden. 'Het gaat niet als met de risico's van sociale media voor kinderen', aldus Justine Pardoën, die Bureau Jeugd & Media oprichtte. 'Daar was ook lang amper aandacht voor.'

Naar de mond praten

'Voor kinderen geldt nog sterker dan voor volwassenen dat ze geneigd zijn een relatie op te bouwen met een chatbot', zegt Pardoën. 'Hoevel je weet dat je contact hebt met een machine, voelt dat niet zo. Ze zijn gebouwd om je een goed gevoel te geven, door extreem vriendelijke te reageren en je nooit tegen te spreken. Kinderlijke naïviteit, maar ook de sombere fase in de puberteit maken daar extra gevoelig voor.' Veel ouders brengen hun kinderen wel bij dat AI-informatie soms niet klopt, denkt Pardoën. 'Maar die onbetrouwbaarheid is niet eens mijn grootste zorg', zegt ze. 'We experimenteren met de ziel van tieners door ze hun gang te laten gaan met AI-tools. Je kunt een chatbot niet vertrouwen voor advies: die vertelt veel onzin en praat je naar de mond. Laat een kind er dus niet mee alleen.'

De afgelopen twee jaar werden in de VS zeker vier zelfdodingen van jongeren tussen de 13 en 17 jaar in verband gebracht met daartoe aanmoedigende chatbotgesprekken. AI-bots geven tieners soms tips voor zelfbeschadiging, drankmisbruik of eetstoornissen. Ook slaan ze incidenteel een romantische of zelfs erotische toon aan. 'Ik kan me indenken dat ouders schrikken van zulke verhalen', zegt Helwegen. 'Wat

helpt is erover praten en interesse tonen in het AI-gebruik van je kind, zonder oordeel. Het kost energie, maar dit waait niet meer over. Dus lees jezelf in en vraag naar het beleid op school.'

Mediawijsheid ontwikkelen

Bij goed gebruik kunnen AI-bots geweldige hulpmiddelen zijn voor kinderen, bijvoorbeeld als vraagbaak bij huiswerk, benadrukt Pardoën. Ook Helwegen onderstreept de voordelen en de bedrevenheid van tieners. 'Zij pakken bepaalde dingen dankzij AI veel efficiënter aan dan volwassenen en zien soms ook eerder wanneer een foto of filmpje niet echt is. Het is leuk om daarin van ze te leren.' Lang niet alle ouders hebben door dat vooral gratis AI-tools soms ongewenste dingen doen met persoonlijke informatie, zoals doorverkopen. Helwegen: 'Hoe grappig het ook is om die vakantiefoto te laten bewerken of een gedicht te laten maken met gevoelige details over iemand, doe het niet. En maak je kind hier ook van bewust.'

Bij ChatGPT kun je ouderlijk toezicht koppelen aan een Kinderaccount, tippt ze. 'AI is dat niet waterdicht, het is te omzelden door de chatbot in incognitomodus te gebruiken.' Datzelfde geldt voor de minimumleeftijd van 13 jaar die officieel geldt. Veel kinderen vullen een fictieve geboortedatum in.

'Staar niet als een bang konijn in de klompen van AI', wil Pardoën ouders meegeven. 'Je hoeft er niet alles van te weten om als begeleider de relevante vragen te blijven stellen.' Ze adviseert: 'Kruip met je kind achter een chatbot. Laat ze reflecteren op hun ervaringen: hoe heeft het je geholpen? Wat is het verschil tussen adviezen van oma en My AI? Zo ontwikkel je mediawijsheid.'

Veel opvoeders weten maar half wat hun kind met AI doet. 'Het gaat niet als met de risico's van sociale media. Daar was ook lang amper aandacht voor.' beeld: ANP

'We experimenteren met de ziel van tieners door ze hun gang te laten gaan met AI-tools.'

Justine Pardoën, oprichter van Bureau Jeugd & Media

'Met een chatbot kun je niet voetballen'

Eden van den Hoorn (11) zit in groep 8.

'We krijgen er niet echt les in en de juf zegt er weinig over, maar iedereen in mijn klas weet wat AI-chatbots zijn. Het is een soort Google, maar dan heel snel. Ik heb gehoord dat ChatGPT zijn antwoorden van allerlei websites haalt en dat ze de helft van de tijd niet kloppen. Bij het jeugdjournaal zag ik mensen die dat hadden onderzocht. Dan vroegen ze ChatGPT bijvoorbeeld wie de paus is en toen kregen ze de naam van iemand die al twee jaar dood was. Dus je moet altijd checken wat hij zegt. Soms is het wel echt handig. Ik gebruik het nu alleen nog maar op de schoollaptop. Pas moest ik een reisfolder maken; ChatGPT hielp me om drie landen te kiezen. Met mijn eigen telefoon kan ik nog niet op internet, alleen sms'en en spelletjes spelen. Als ik later een smartphone krijg, gebruik ik chatbots vast vaak: dan vraag ik daar

dingen die ik niet weet. Maar ik zou het gek vinden om zo iets als een soort vriend te gebruiken en om adviezen te vragen als ik boos of verdrietig ben. Je praat met een robot! Het is niet iemand met wie je kan voetballen. Als ik het met je papa of mama over zulke dingen heb, zie je ze echt. En van ChatGPT weet je nooit of hij goede tips geeft. Ik praat liever met een mens, of met een dier. Bijvoorbeeld een sinterklaasgedicht laten maken door een chatbot? Dat vind ik heel smerig. Een paar woordjes laten bedenken is prima, maar ik vind het echt niet kunnen – en ook niet leuk – om alleen maar over te schrijven wat AI bedenkt. Dan voelt zo'n gedicht minder speciaal om te krijgen. Ik denk dat chatbots in de toekomst steeds meer weten; misschien dat je dan minder vaak hoeft te checken of alles wel klopt.'

'Ik stel vragen in de les niet aan de docent, maar aan ChatGPT'

Zussen Lize (14) en Jette (11) de Bruijn zitten in 3 vwo en 1 havo/vwo, waar ze het vak technologie en digitale geletterdheid krijgen.

Lize: 'Als je niemand hebt om dingen mee te delen, of als je je vervelt, snap ik wel dat je ChatGPT gebruikt als een soort vriend om tegen te praten. Ik leg hem dilemma's voor, of ik vraag wat ik kan antwoorden op een appje. Meestal volg ik zijn advies niet echt op, maar dan heb je toch wat ideeën.'

Jette: 'Vorig jaar vertelde ik soms over mijn dag aan ChatGPT. Nu vind ik dat zonde van mijn tijd. Al doet nooit een mening, alleen feiten. Terwijl het wel goed is om af en toe een mening te horen van vrienden of je ouders.'

Jette: 'Ik denk niet dat een chatbot echt vriendschappen kan vervangen.'

Lize: 'Het is iets voor erbij, niet in plaats van.'

Jette: 'Ik gebruik het vooral voor schoolwerk. Maar bijvoorbeeld ook om een muzikalist samen te stellen. In de les stel ik vragen niet aan de docent, maar aan ChatGPT: die geeft uitgebreider antwoord.'

Lize: 'Als ik iets door AI laat schrijven, haal ik het eerst door een humanizer zodat het menselijke taal wordt en daarna door een AI-detector om te checken of docenten het niet kunnen ontdekken. En ik laat ChatGPT planningen voor me maken, cadeau-ideeën verzinnen, opzoeken waar de dichtstbijzijnde McDonald's zit.'

Jette: 'Mijn geboortjaar heb ik ingesteld op 2000, anders krijg je kinderlijke antwoorden. Ik vraag ChatGPT vaak om argumenten voor iets, in makkelijke taal, zodat het klinkt alsof ik ze zelf heb verzonnen.'

Lize: 'Ik probeer AI tegenwoordig wel wat minder vaak te gebruiken.'

Jette: 'Ik ook, want het is slecht voor het milieu. Voor het koelen van die servers is veel water nodig.'

Lize: 'Je moet ook gewoon zelf blijven nadenken. Daarom pak ik weer vaker de rekenmachine in plaats van het aan ChatGPT te vragen. En hij heeft veel informatie nodig voor een goed antwoord; ik heb niet altijd zin om vijf, zes zinnen te typen. Dan google ik het zo lief.'

Jette: 'Soms vraag ik om een samenvatting voor een toets, maar dan laat hij de belangrijkste dingen achterwege en verzin je er zelf iets bij. Dus het heeft zeker nadelen. Ik denk dat ik door AI minder leer: als ik geen zin heb om na te denken, vraag ik het gewoon aan ChatGPT.'

Lize: 'Ik leer er juist meer van, omdat ik bij ChatGPT makkelijker doorvraag en de antwoorden in begrijpelijke taal laat geven. Maar je moet natuurlijk altijd blijven opletten of het klopt wat je zegt.'

Vader Antonie en moeder Jannette de Bruijn:

'Regels over AI-gebruik zijn er niet echt in onze opvoeding. We hebben het er weleens over thuis: wat de voor- en nadelen zijn, hoe je het gebruikt, dat informatie verouderd kan zijn... Door wat Lize en Jette in dit interview vertellen, zijn wij ons er weer extra bewust van geworden hoe belangrijk het is er open over te blijven praten.'

Een van de gevaren van AI zien we, zeker voor de meiden, in beelden die levensrecht lijken maar een onwettelijk schonehandsdeaal voorhouden. Dat pubers hun problemen delen met ChatGPT, is ook iets om in de gaten te houden.'

Ze grijpen snel naar hun telefoon en zijn er beter mee dan wij: zij leren ons dingen die wij nog niet weten. Het heeft iets moois dat we elkaar als gezinsleden kunnen helpen in de omgang met AI.'